

بررسی تطور خدمات اجتماعی - فرهنگی حوزه علمی قم در امریکای لاتین پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران (مطالعه موردی برزیل) *

محمود بختیاری / دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه باقرالعلوم

Mahmud.b1113@gmail.com

 orcid.org/0000-0002-0019-8147

دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۵ - پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۱ <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

چکیده

حوزه علمی قم پس از پیروزی انقلاب اسلامی با هویتی دینی- اجتماعی مبتنی بر اهداف و برنامه‌های فرامرزی و قومی، نشر اندیشه‌های اصیل اسلامی را از همان ابتدا در نظر داشت. امام خمینی^ع به‌عنوان رهبر کبیر انقلاب و این نهاد دینی، کارکرد دینی - اجتماعی آن را از سطح ملی به بین‌المللی توسعه بخشید. یکی از این نمونه‌ها، انتقال اندیشه‌ها و نشر آموزه‌های دینی به کشور برزیل است. برزیل بزرگ‌ترین کشور امریکای لاتین است که بیشترین شیعیان را در خود جای داده که حتی با وجود بعد مسافت، خدمات حوزه علمی در این کشور برجسته است. فرضیه پژوهش حاضر این است که حوزه علمی قم به صورت مستقیم و غیرمستقیم خدمات اجتماعی - فرهنگی متعددی (مانند اعزام مبلغ، ترجمه متون دینی به زبان پرتغالی، حمایت و رایزنی برای تأسیس مساجد و مراکز فرهنگی) به شیعیان برزیل ارائه نموده است. این نوشتار بر آن است با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به روش «پژوهش تاریخی» به شیوه توصیفی - تحلیلی به این پرسش پاسخ دهد که خدمات اجتماعی - فرهنگی حوزه علمی قم در شکل‌دهی و گسترش تشیع در کشور برزیل چگونه بوده است؟ و چه گام‌هایی رو به جلو در این مسیر برداشته است؟ یافته‌های پژوهش براساس مؤلفه‌های نظریه «پخش» و با توجه به ارتقای وضعیت دینی - اجتماعی شیعیان و تبلیغ اسلام در میان مسیحیان توسط حوزه علمی قم در کشور برزیل سامان یافته است. در خاتمه نیز راهبردهای اجتماعی - فرهنگی به منظور ارتقای وضعیت شیعیان ارائه گردیده است.

کلیدواژه‌ها: خدمات اجتماعی، خدمات فرهنگی، حوزه علمی قم، شیعیان برزیل، نظریه «پخش»، برزیل.

حوزه علمیه قم به عنوان کانون ساماندهی نیروهای متخصص دینی، نهادی موفق بوده که پایه‌گذاری و تأسیس آن در قرن اخیر برکات و آثار فراوانی در عرصه‌های فرهنگی و سیاسی داشته است؛ آثاری که مرزهای ملی را پشت سر گذاشته و به نقاط دور عالم نیز رسیده است. یکی از این نمونه‌ها کشور برزیل است که حوزه - حتی با توجه به بعد مسافت - به این کشور امریکای لاتینی نیز خدمات داشته است.

برزیل نخستین جامعه پرشمار شیعه را در منطقه امریکای لاتین در خود جای داده است. منشأ بیشتر جوامع شیعه این کشور از مهاجران عرب‌تبار کشورهای هم‌چون لبنان و سوریه است و غالباً تشیع به واسطه همین افراد در میان ساکنان بومی این منطقه گسترش یافته است. امروزه اقلیتی از شیعه در برخی از ایالت‌های برزیل وجود دارد که در برخی از شهرهای آن به جوامع شیعی سازمان‌یافته و دارای ساختار و تشکیلات مبدل شده‌اند.

حوزه علمیه قم به‌منزله نهاد متولی خدمت‌رسانی اجتماعی و فرهنگی، از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی ایران به صورت مستقیم و غیرمستقیم نقش بسزایی در ارتقای کمی و کیفی وضعیت شیعیان برزیل داشته است. حوزه علمیه با اعزام طلاب به کشور برزیل به منظور تبلیغ اسلام به منظور معرفی مکتب شیعه و جهت‌دهی صحیح به انحرافات موجود در میان برخی شیعیان و همچنین ترجمه و تألیف متون دینی به زبان پرتغالی و کمک به احداث و احیای برخی مساجد و مراکز شیعی، گام‌های مهمی در جهت خدمت‌رسانی اجتماعی - فرهنگی برداشته است. این خدمات را نسبت به شیعیان برزیل در دو محیط داخلی و خارجی می‌توان ارزیابی نمود. اما چون از یک سو تبیین تمام خدمات داخلی و خارجی حوزه در قالب یک مقاله نمی‌گنجد و از سوی دیگر رسالت این تحقیق به تصویر کشاندن خدمات حوزه در فضای بین‌المللی است، تلاش بر این است که با استفاده از نظریه «پخش» به این سؤال پاسخ داده شود که خدمات اجتماعی - فرهنگی حوزه علمیه قم در کشور برزیل پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران چیست؟

۱. تبیین نظریه «پخش»

نظریه «پخش» نظریه‌ای است در خصوص چگونگی انتشار نوآوری‌ها و گسترش پدیده‌ها، ایده‌ها و اندیشه‌ها که از سوی هاگر/استرن، جغرافیادان سوئدی در سال ۱۹۳۵م ابداع شد. هرچند در ابتدا کاربرد این نظریه در موضوعاتی همچون کشاورزی و شیوع بیماری‌ها بود، اما پس از مدتی در مباحث علوم سیاسی و روابط بین‌الملل نیز به کار گرفته شد.^۱ طبق این نظریه، فرهنگ که از ارکان اصلی یک جامعه است، در جامعه‌ای دیگر نیز پذیرفته می‌شود. «جابه‌جایی» و «سرایتی» از انواع این نظریه هستند. «پخش سرایتی» با سرعتی بالا، از نوع «پخش انبساطی» است.^۲ در این نوع پخش، افکار و مفاهیم از سرزمین میهمان و جدید هجرت می‌کنند و چون هجرت فیزیکی نیست، دارای سرعت انتشار بالایی هستند.^۳

۱. ابراهیم برزگر، نظریه‌های بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، ص ۳۹-۴۱.

۲. میشل یانوف و میشل پرون، فرهنگ مردم‌شناسی، ص ۱۳؛ تری جردن و لستر راوتتری، مقدمه‌ای بر جغرافیای فرهنگی، ص ۱۶۰-۱۶۳.

۳. ابراهیم برزگر، نظریه‌های بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، ص ۱۴۵.

در تبیین و مطالعه بازتاب‌های هر نوآوری سیاسی براساس نظریه «پخش»، مبدأ، مقصد، بازه زمانی، ابزارها، مجاری و در نهایت، موضوع پخش واکاوی می‌شود. همچنین موانع پخش و امواج رقیب از عوامل کاهش‌دهنده به‌شمار می‌رود که در بررسی بازتاب‌های پدیده و پخش آن، باید در نظر گرفته شود.^۱ در چارچوب نظریه «پخش»، برخی عوامل مانند مسافت و زمان موجب کاهش پخش می‌شوند.^۲

هاگر/استرنده شش عامل را در این نظریه مهم می‌داند: محیط جغرافیایی که ممکن است پذیرا - همگرا یا ناپذیرا - واگرا باشد، زمان، موضوع پخش، مبدأ پخش، مقصد پخش، مسیر حرکت پدیده‌ها، و مجاری انتقال نوآوری از مبدأ به مقصد.^۳

۲. مؤلفه‌های نظریه پخش در مقاله حاضر

۲-۱. حوزه علمی قم؛ مبدأ پخش

مبدأ پخش را خاستگاه نوآوری و صدور پیام‌ها و ارزش‌های جدید می‌دانند. حوزه علمی قم پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، نه تنها به مسائل دینی - اجتماعی داخلی توجه کرد، بلکه کمک شایانی در جهت صدور پیام اسلام، جایگاه رفیع انسانی در اسلام، نفی سلطه، و حمایت از مستضعفان در جهت ایفای رسالت بین‌المللی نظام جمهوری اسلامی ایران در دنیا داشته است. البته این مبدأ پخش تنها به کشورهای همسایه و پیرامون توجه نداشته، بلکه دورترین کشورها، همچون برزیل نیز از آن بی‌بهره نمانده‌اند.

آیت‌الله مصباح یزدی در این باره می‌فرماید: «حرکت امام خمینی^{علیه السلام} تنها موجب رواج اسلام و تشیع نشد، بلکه موجب رواج دین در دنیا شد»^۴ حرکتی که کانون شکل‌گیری آن از حوزه علمی قم بود.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، اولین طلاب مبلغ و رایزنان فرهنگی از مبدأ به سوی کشورهای مقصد اعزام شدند. بعد مسافت کشورهای واقع در نیمکره غربی نیز مانع حضور طلاب حوزه علمی قم در منطقه امریکای لاتین نشد و برای اولین بار، این مبلغان پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در این منطقه حضور یافتند.

۲-۲. برزیل؛ مقصد پخش

برزیل با مساحت ۸،۵۱۴،۸۷۷ کیلومتر مربع و جمعیتی بیش از ۲۱۴ میلیون تن، متشکل از ملیت‌ها و نژادهای گوناگون، پنجمین کشور پهناور جهان است که در امریکای جنوبی واقع شده و با تمام کشورهای این قاره، بجز اکوادور و شیلی دارای مرز مشترک است. این کشور بزرگ‌ترین کشور امریکای لاتین محسوب می‌شود که تقریباً نیمی از این شبه‌قاره را شامل می‌شود. گاهی در تقسیمات، امریکای لاتین را به برزیل و سایر کشورها تقسیم می‌کنند.

۱. همان، ص ۱۲۸.

۲. همان، ص ۴۷-۴۸.

۳. حسین شکویی، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، ص ۳۰۵-۳۰۶.

۴. مرتضی موسی‌پور، به پیشواز خورشید غرب، ص ۲۷۷.

تاریخ ورود شیعیان به برزیل به عصر عثمانی‌ها بازمی‌گردد. به علت آنکه شیعیان و به‌ویژه علویان منطقه شام تحت ستم دولت حاکم بودند، همچنین جنگ جهانی دوم که دولت عثمانی نیز در آن مشارکت داشت و شیعیان نیز مجبور به شرکت در آن بودند، شیعیان ابتدا به آرژانتین مهاجرت کردند که مردمان آن اغلب سوری بودند. این نسل ابتدایی از شیعیان بودند. ولی اینان قریب ۱۵۰ سال قبل برای بهبود اوضاع معیشتی و کسب و کار، با کشتی به برزیل سفر کردند.

آن زمان برزیل کشوری مهاجرپذیر بود، به‌گونه‌ای که از ایتالیا، ژاپن و آلمان، مهاجران زیادی از طریق کشتی در بندر سانتوس تخلیه می‌شدند و سپس به مناطق مدنظرشان منتقل می‌گردیدند. بیشتر ژاپنی‌ها مشغول کار کشاورزی شدند. لبنانی‌ها و سوری‌ها به علت آنکه تاجر بودند، مقیم شهرهای تجاری شدند. برای نمونه، در ساووپاولو، ایالت پارانا و همچنین ماتوگراسو در جنوب برزیل مشغول تجارت شدند.

از مهم‌ترین عوامل مهاجرت می‌توان به اشغال فلسطین و تشکیل دولت اسرائیل، بی‌ثباتی در لبنان، جنگ اعراب و اسرائیل، جنگ لبنان، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی و محرومیت‌های موجود در کشورهای سوریه و لبنان اشاره کرد.^۱

اگر بخواهیم به طور دقیق پیشینه ورود اسلام به منطقه امریکای لاتین و برزیل را بررسی کنیم، باید به تاریخ فتوحات مسلمانان در زمان خلفا بازگردیم. بی‌شک بازتاب حکومت هشتصدساله مسلمانان در اندلس را در امریکای لاتین نیز می‌توان مشاهده نمود. جورج پنل در کتاب خود بر این موضوع تأکید کرده و حتی به منافعی که مسلمانان برای اسپانیایی‌ها داشتند نیز اشاره نموده است:

در سال ۷۱۱ پس از میلاد، مسلمانان از طریق تنگه نزدیک مراکش به اسپانیا آمدند و بنابراین، جهانگشایان اسپانیایی که سرانجام عازم سرزمین‌های امریکا شدند، از نژاد مخلوطی بودند که تحت تأثیر شدید فرهنگ اسلامی قرار گرفته بودند. فرمانروایی مسلمانان بر اسپانیا، هم سودمند بود و هم توسط اسپانیایی‌ها پذیرفته شد. آنان طرز آبیاری زمین و حاصلخیز کردن خاک کشتزارها را به اسپانیولی‌ها آموختند. همچنین اسپانیایی‌ها از مسلمانان آموختند که زنانشان را مستور دارند و این روش آن سوی دریاها نیز معمول گردید.^۲

«پذیرا بودن» یا «ناپذیرا بودن» دو عامل مهم محیطی در مقصد پخش هستند. محیط پذیرا دارای ویژگی‌ها و شرایطی است که با شرایط و ویژگی‌های مبدأ پخش شباهت زیادی دارد. عوامل پذیرا زمینه‌های مساعد و همگرایی و به‌عکس عوامل ناپذیرا مانع تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی و واگرایی می‌شوند.^۳ کشور برزیل دارای ترکیبی از محیط پذیرا و ناپذیراست.

1. Phikipp Bruckmayr, "Syro-Lebanese migration to Colombia, Venezuela and Curacao: From mainly Christian to predominatly Muslim phenomenon", *European Journal of Economic and Political Studies*, p. 166.

۲. جورج پنل، تاریخ آمریکای لاتین، ص ۲۷-۲۸.

۳. ابراهیم برزگر، نظریه‌های بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، ص ۳۹.

برخی از عواملی که محیط کشور برزیل را برای مبدأ پخش مساعد می‌کند عبارتند از:

۱-۲-۲. گرایش بالا به دین و روحیه خونگرم مردم برزیل

گرایش به دین و روحیه دین‌پذیری هر جامعه عاملی مهم و ضروری در بسط ادیان گوناگون در آن به‌شمار می‌آید. برزیل به‌مثابه یکی از جوامع با گرایش بالا به دین، یکی از مهم‌ترین مناطقی محسوب می‌گردد که ظرفیت ویژه‌ای در این خصوص دارد. با توجه به نقش کلیدی دین به‌عنوان عامل هویت‌ساز در فرهنگ برزیلی، حتی عصر مدرنیته و پست‌مدرن نیز توان رویارویی با این فرهنگ دینی را ندارد، به‌گونه‌ای که گرایش شدید به دین در طی قرونتمادی همواره همراه این ملت بوده و تمام ابعاد زندگی آنها را پوشش داده است.

گرایش به دین و پایبندی مردم برزیل به آن به معنای پایبندی آنها به مذهب خاص کاتولیک نیست، بلکه گرایش به دین در این منطقه عمدتاً در مقابل بی‌دینی، دنیوی شدن (سکولاریزم) و غیردینی (لائیزم) مطرح می‌شود. از این رو ادیان دیگری مانند اسلام همچنان در برزیل زمینه نفوذ دارند. اسلام به‌عنوان دینی که تأمین‌کننده و پاسخگوی بسیاری از نیازهای فرهنگی - اجتماعی ملت‌های این منطقه است، می‌تواند با به‌چالش کشیدن مسیحیتی که سوغات استعمار برای این قاره بوده، بدیلی معتبر در این منطقه به‌شمار آید. حوزه علمی قم به‌مثابه پرچمدار ام‌القرای جهان اسلام، ظرفیت معرفی اسلام ناب را در کشورهای امریکای لاتین دارد.

تمایل روزافزون مردم برزیل به اسلام، ریشه در هویت دینی آنها دارد. در کشورهایی همچون برزیل، برخلاف بسیاری از کشورهای اروپایی و توسعه‌یافته، علاقه و گوش شنوا برای شنیدن پیام اسلام حقیقی وجود دارد.^۱

۱-۲-۲. توانمندی‌ها و امکانات شیعیان

کشور برزیل بیشترین شیعیان مهاجر را نسبت به سایر کشورهای منطقه امریکای لاتین در خود جای داده است که این افراد در معرفی و گسترش اسلام و تشیع در این کشور به صورت مستقیم یا غیرمستقیم ایفای نقش کرده‌اند. لازم به ذکر است شیعیانی که در سال‌های اخیر به برزیل مهاجرت کرده‌اند، نقش مهم‌تری در این خصوص داشته‌اند؛ زیرا متأسفانه شیعیان ابتدایی در جامعه برزیل به نوعی ذوب شده‌اند. این افراد در حال حاضر بدنه اصلی جامعه شیعیان برزیل را تشکیل می‌دهند و بسیاری از فعالیت‌های دینی تشیع با همکاری و کمک‌های مالی این افراد انجام می‌شود. اینان کسانی هستند که پس از مهاجرت از کشورهای اسلامی، در مواجهه با جامعه غیردینی جدید سعی داشته‌اند دین و فرهنگ اصلی خود و خانواده خویش را حفظ کنند. این انگیزه موجب می‌شود مسلمانان در هر نقطه، جامعه‌ای تشکیل داده، مراسم و آیین‌های مذهبی خود را ادامه دهند. علاوه بر این، می‌توانند بر جامعه غیرمسلمان نیز تأثیرگذار باشند.

اخلاق و عملکرد شیعیان مهاجر، نحوه زندگی آنها و تعاملاتشان با غیرمسلمانان تأثیر بسزایی در جذب افراد جدید و گرایش آنها به اسلام داشته است. از این رو بهترین ابزار عملی برای شناساندن و جذب به اسلام، مهاجرانی هستند که با مردم این کشورها دائم در ارتباطند. این افراد بدون محدودیت زمانی و مکانی، در هر شرایطی به طور مستقیم و غیرمستقیم می‌توانند در روند گسترش اسلام در منطقه نقش داشته باشند و روزبه‌روز افراد بیشتری را به اسلام دعوت کنند. شیعیان در عرصه‌های گوناگون، به‌ویژه در حوزه اقتصاد و علم وارد شده‌اند. لبنانی‌ها غالباً تاجر و ثروتمندند و بالطبع فرزندان آنان نیز با توجه به ثروت پدرانشان در بهترین رشته‌های دانشگاهی همچون پزشکی تحصیل می‌کنند. در خصوص معماری، حقوق، پزشکی و مانند آن شیعیان حضور دارند. شیعیان برزیل اکنون هویت ملی برزیلی دارند و جزئی از جامعه برزیل به‌شمار می‌روند.

۲-۲-۲. عوامل ناپذیرا

برخی از عوامل ناپذیرا نیز که موجب واگرایی می‌شوند و از عوامل کاهش‌دهنده پخش به‌شمار می‌روند عبارتند از:

۲-۲-۲-۱. پروتستانیزم انجیلی

از زمان فتح آمریکا توسط اسپانیایی‌ها، مسیحیت کاتولیک به دین فراگیر منطقه آمریکای لاتین تبدیل شده است. از آن زمان کلیسای کاتولیک در سطح سیاسی و سطح عمومی جامعه آمریکای لاتین تأثیر گذار و از حمایت بسیاری از دولت‌های این منطقه برخوردار بوده است. لیکن در دهه‌های پایانی قرن بیستم، مسیحیت در آمریکای لاتین و به‌ویژه در برزیل به‌طور چشمگیری در حال تغییر است؛ زیرا پروتستانیزم و به‌ویژه «پنتیکاستیسم»^۱ به سرعت در این منطقه گسترش یافته است. در کشور برزیل پروتستانیزم انجیلی از نظر میزان فعالیت‌های دینی تقریباً جای مسیحیت کاتولیک را پر کرده است.^۲

تا قرن ۱۹م، گروهی دیگر از پروتستان‌ها که در برزیل ساکن شده بودند، توانستند بومیان منطقه را به پروتستانیزم گرایش دهند. البته در هیچ دوره‌ای مانند قرن بیستم، پروتستان‌ها آزادی عمل کافی برای فعالیت تبلیغی علنی نداشته‌اند؛ زیرا پیش از آن، دادگاه‌های تفتیش عقاید و قوانین سختگیرانه‌ای نسبت به آشکارسازی عقاید پروتستانیزم در آمریکای لاتین وجود داشته است.^۳

گسترش روزافزون پروتستانیزم در برزیل، علاوه بر اینکه به‌عنوان یک دین رقیب عرصه را بر فعالیت تبلیغی اسلام تنگ می‌کند و مخاطب را از گرایش به اسلام می‌رباید، تهدیدی بالفعل علیه نفوذ اسلام در منطقه محسوب

۱. «پنتیکاستیسم» جنبشی نوگرایانه درون مسیحیت اوانجلیکی است که تأکید خاصی بر تجربه شخصی مستقیم خدا از طریق غسل تعمید روح‌القدس - چنان‌که در گزارش انجیل از روز

پنتیکاست بیان شده - دارد. پنتیکاستیسم مشابه جنبش کاریزماتیک است، اما زودتر شکل یافته و از کلیسای اصلی جلاست، درحالی‌که مسیحیان کاریزماتیک - دست‌کم در روزهای اول

جنبش‌شان - اعضای کلیساهای اصلی خود باقی می‌ماندند.

2. Phillip Berryman, *Religion in the Megacity: Catholic and Protestant Portraits from Latin America*, p. 42.

3. Guillermo Cook, *New Face of the Church in Latin America*, p. 43.

می‌شود. نگاه پروتستانیزم به اسلام با نگاه سنتی کلیسای کاتولیک امریکای لاتین متفاوت است. پروتستانیزم چون ریشه در عصر روشنگری و اروپای جدید دارد، به اسلام نگرشی شرق‌شناسانه و اروپایی دارد؛ نگرشی که براساس آن اسلام مظهر شرارت‌ها و عقب‌ماندگی‌ها تلقی می‌شود. این دیدگاه منفی نسبت به اسلام در کلام بسیاری از رهبران پروتستان، همچون *مارتین لوتر*^۱ و *جان کالوین*^۲ به‌وضوح قابل مشاهده است.

ریشه تاریخی این دیدگاه به قرون هفتم تا پانزدهم میلادی بازمی‌گردد؛ دوره‌ای که فاتحان عرب به مرزهای اروپا نفوذ کردند و با تسلط بر اسپانیا، مسیحیت را در این منطقه به شدت به چالش کشیدند. همچنین در قرون میانه، عثمانی‌ها توانستند سلطه اسلام را تا اروپا پیش ببرند.^۳

مسیحیان با استفاده از امکانات رسانه‌ای گسترده، علاوه بر فعالیت تبلیغی وسیع در کل برزیل، تبلیغات منفی و شبهات متعددی علیه اسلام مطرح می‌کنند. رقابت منفی این گروه از مسیحیت با اسلام، چهره اسلام و شیعه را در بخش‌هایی از کشور برزیل تخریب کرده و چالشی جدی در روند گسترش اسلام در این منطقه به وجود آورده است.

۲-۲-۲. نگرش منفی غرب به حضور ایران در برزیل

توسعه روابط دیپلماتیک ایران با برزیل و همکاری‌های اقتصادی ایران با این کشور و تمایل دولت ایران به گسترش حضور خود در آنجا همواره از لحاظ تهدیدآمیز بودن برای غرب، محل سؤال و بحث بوده است. این همکاری‌ها نه‌تنها موجب نگرانی ایالات متحده شده، بلکه اروپا و بعضی از کشورهای امریکای لاتین نیز از آن ابراز نگرانی کرده‌اند. انگیزه همگرایی رژیم‌های انقلابی ضدامپریالیستی حاکم در برزیل با یک نظام مذهبی مانند جمهوری اسلامی ایران اولین موضوع سؤال‌برانگیز است. بعضی از اصول و اهداف کشور با اصول و اهداف انقلاب اسلامی سازگاری ندارد. در قانون برزیل بر مسائلی همچون جدایی دین از سیاست (سکولاریزم)، جامعه‌گرایی (سوسیالیزم) و حقوق زنان (به معنای آزادی بی‌قید و شرط) تأکید می‌شود.

این اهداف مستقیماً در تضاد با اصول و ایدئولوژی مذهبی جمهوری اسلامی ایران هستند؛ نظامی که در آن «سکولاریزم» نفی می‌شود و دین هسته اصلی نظام سیاسی را تشکیل می‌دهد. سیاست‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران با توجه به آموزه‌های دین اسلام، طرفدار مالکیت خصوصی است و با «سوسیالیزم» تباین دارد. برابری و حقوق زنان نیز در چارچوب تعالیم اسلام و قرآن تبیین می‌شود و به‌طور کلی با مفهوم «برابری» در قوانین برزیل متفاوت است. با وجود چنین تضادهایی، عوامل و انگیزه‌های متعددی منجر به نزدیکی این دو کشور به

۱. Martin Luther؛ کشیش متجدد و مترجم انجیل به زبان آلمانی و اصلاح‌طلب مذهبی؛ او یکی از تأثیرگذارترین شخصیت‌ها در تاریخ آیین مسیحیت و از پیشوایان نهضت اصلاحات پروتستانی به‌شمار می‌رود.

۲. John Calvin؛ اصلاح‌طلب مذهبی و متکلم بنیادگرای فرانسوی بود که از رهبران سرشناس فرقه پروتستان به‌حساب می‌آمد. آموزه‌های اساسی اصلاح‌طلبان بعدی با او یکی می‌شود و این آموزه‌ها را «کالوینیسم» می‌نامند. در سوئیس بود که شروع به بنا گذاردن پایه‌های کتاب مشهور خود، *مبانی دین مسیحیت*، کرد. اولین نسخه این کتاب در سال ۱۵۳۶ و در شهر بازل سوئیس به چاپ رسید. بعد از چندین دوره ویرایش مجدد آن، نسخه نهایی در سال ۱۵۵۹ و در شهر ژنو سوئیس به چاپ رسید.

یکدیگر شده که بی‌توجهی به این عوامل و همچنین بزرگ‌نمایی اختلافات و تفاوت‌های فرهنگی و مذهبی میان ایران و برزیل منجر به تحلیل نادرست از اهداف برقراری این مناسبات شده است.

غرب و به‌ویژه امریکا که از این هم‌پیمانی روابط ایران و برزیل نگران است، همیشه درصدد تیره ساختن این دو کشور بوده است. برای نمونه، سال ۱۳۹۸ دو کشتی باری ایرانی به علت تحریم‌های امریکا، توسط دولت برزیل توقیف شدند که این خود زنگ هشدار در خصوص ایجاد تنش میان روابط ایران و برزیل است.

امضای قانون جلوگیری از نفوذ ایران در نیمکره غربی توسط ایالات متحده، متهم ساختن جمهوری اسلامی ایران به انجام فعالیت‌های بنیادگرایانه در منطقه، پرونده‌سازی علیه جمهوری اسلامی ایران و متهم کردن آن به حمایت از تروریسم، همه معلول نگرش بدبینانه تحلیلگران غربی به روابط جمهوری اسلامی ایران با برزیل بر مبنای مفروضات بی‌اعتمادی است. این نگرش و این اقدامات^۱ چالش‌هایی را در روند مناسبات سیاسی ایران با کشورهای این منطقه به وجود آورده و در نتیجه بر تحقق اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و فعالیت‌هایی که در جهت گسترش اسلام در این منطقه صورت می‌گیرد، بی‌تأثیر نبوده است.^۲

۳. زمان پخش

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، حوزه علمیه قم به‌منزله کانون اصلی دینی - سیاسی عهده‌دار پخش آموزه‌های مکتب تشیع و آرمان‌های ضداستکباری در دنیا بوده است. بدین‌روی با نظر رهبر نظام اسلامی و این نهاد دینی، اعزام مبلغان و رایزنان فرهنگی به کشورهای گوناگون صورت گرفته است. برزیل نیز از جمله این کشورهاست که علاوه بر مسئله تبلیغ، بحث نظارت بر ذبح شرعی نیز توسط مبلغان در آن انجام شده است.

یکی از طلاب اعزامی به برزیل حجت‌الاسلام سیدمحمدتقی طباطبائی تبریزی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران برای نظارت بر مواد غذایی به برزیل سفر کرد و طی آشنایی با شیعیان برزیل و مشاهده انجمن کوچک آنها در سائوپائولو، ساخت مسجد با هزینه خود آنها و تأمین زمین آن توسط جمهوری اسلامی ایران را پیشنهاد داد و پس از استقبال شیعیان، با تأمین هزینه خرید زمین، شیعیان شروع به ساخت آن کردند.^۳

۴. موضوع پخش

موضوع پخش در حوزه علمیه قم طیف وسیعی را شامل می‌شود که عبارتند از: آموزش معارف قرآنی و روایی، تبلیغ اسلام ناب، تأسیس مساجد و مراکز فرهنگی، ترویج گفتمان ضداستکباری، ترویج نظریه «ولایت فقیه» در میان شیعیان، تقریب مذاهب و تأکید بر وحدت میان شیعه و سنی، ارتقای کمی و کیفی وضعیت شیعیان، تبیین اشتراکات مسیحیت و اسلام، تربیت نیرو، نهادسازی و شبکه‌سازی شیعیان.

۱. سیدمحمدحسن خادمی، گسترش اسلام در آمریکای لاتین: فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی جمهوری اسلامی ایران، ص ۶۵.

۲. مصاحبه تلفنی و اینترنتی با آقای خزرچی، مبلغ فعال مستقر در برزیل.

۵. انواع پخش

۵-۱. پخش جابه‌جایی

«پخش جابه‌جایی» زمانی اتفاق می‌افتد که افراد یا گروه‌های دارای یک ایده مخصوص به‌طور فیزیکی از مکانی به مکان دیگر حرکت کنند و بدین‌سان نوآوری در سرزمین جدید گسترش یابد.

آغاز این نوع پخش که به سال‌های ابتدایی پیروزی انقلاب اسلامی ایران بازمی‌گردد، مربوط به حضور مبلغان و طلاب ایرانی در کشور برزیل است؛ افرادی همچون سیدمحمدتقی طباطبائی تبریزی از پیشگامان این نهضت بوده و با هجرت خود به برزیل، نه تنها در انتقال معارف اسلامی و آموزه‌های شیعی نقش مهمی داشته، بلکه با ایده‌های خلاقانه، خدمات اجتماعی - فرهنگی مناسبی به شیعیان برزیل ارائه نموده است. زمین اطراف «مسجد محمد رسول الله ﷺ» که وقف مسجد نبود، اخیراً با هماهنگی ایران، به صورت مجموعه تجاری دو طبقه ساخته شده که شامل یکصد مغازه تجاری است. هزینه‌های به‌دست‌آمده از اجاره مغازه‌ها به منظور امور فرهنگی شیعیان صرف می‌شود.^۱

بدین‌رویی با ایده خلاقانه یک طلبه مبلغ، گامی مهم در تأمین بخشی از نیازهای دینی، فرهنگی و حتی اقتصادی شیعیان برزیل برداشته شده است. اکنون نیز این نوع پخش با ظرفیت بیشتر در حال انجام است و مبلغان حوزه علمیه قم با هجرت خود به کشور برزیل، علاوه بر تبلیغ اسلام، نوآوری‌ها و ابداعاتی را نیز ارائه می‌کنند. برای نمونه، «مرکز امام علی ﷺ» شهر گویانیا در قالب پیاده‌روی سالیانه برزیلی‌ها، در فعالیتی جالب، به توزیع غذا همراه با کتابچه و محتوای تبلیغ مکتب شیعه در میان بومیان برزیل در ایستگاه‌هایی خاص اقدام نموده که مورد استقبال بسیاری از آنان قرار گرفته است. همچنین حضور سه سال پی‌درپی کاروان اربعین از شیعیان، مسلمانان، برزیلی‌های محب اهل‌بیت ﷺ و حتی مسیحیان ثمرات فراوانی در بحث تبلیغ دین اسلام و تشیع داشته است.

۵-۲. پخش سرایتی

در این نوع پخش، گسترش عمومی ایده‌ها بدون در نظر گرفتن سلسله‌مراتب صورت می‌گیرد. این نوع پخش که عمدتاً هجرت افکار و اندیشه‌هاست - نه هجرت فیزیکی - از سرعت انتشار بالایی برخوردار است. در این نوع پخش، تعداد آگاهان به این نوآوری دائم افزایش یافته، ناحیه تحت پوشش نیز بزرگ‌تر می‌شود.^۲

«اثر همسایگی» در «پخش سرایتی» عامل کلیدی تلقی می‌شود.^۳ در خصوص پخش خدمات حوزه علمیه قم به شیوه سرایتی در کشور برزیل می‌توان به تولید محتوای دینی به زبان پرتغالی در قالب کتاب و مقاله، راه‌اندازی تارنمای شیعی به زبان پرتغالی، راه‌اندازی شبکه تبیین معارف شیعی به زبان پرتغالی در یوتیوب و همچنین ایجاد صفحات در فیس‌بوک، توئیتر و اینستاگرام و همچنین مراسم راهپیمایی و روز «قدس» اشاره نمود.^۴

۱. مصاحبه تلفنی و اینترنتی با آقای خزرچی، مبلغ فعال مسافر در برزیل.

۲. توح سعیدی‌نسب، راه‌های گسترش و نفوذ اسلام در عصر اموی، ص ۹.

۳. حسن کامران و همکاران، «تأثیر انقلاب ایران بر شیعیان پاکستان براساس نظریه پخش»، ص ۷۶.

۴. مصاحبه تلفنی و اینترنتی با آقای خزرچی.

۵-۲-۱. مسیرهای پخش

منظور از «مسیرهای پخش» آن دسته از مجاری است که از طریق آنها امکان سرایت یک پدیده از مبدأ پخش به مقصد پخش فراهم می‌گردد. در بحث مسیرهای پخش، باید حداقلی از افراد باشند که رفتاری را انجام دهند تا پس از آن، جریان اشاعه، خودبه‌خود مانند توده برفی که به بهمن تبدیل می‌شود، ادامه یابد.^۱ بیشتر مجاری پخش از جمله مساجد و مراکز فرهنگی در کشور برزیل توسط مبلغان اعزامی از سوی حوزه علمی قم تأسیس شده و توسط آنها مدیریت می‌شود. از این رو در خصوص خدمات اجتماعی - فرهنگی حوزه علمی قم به شیعیان برزیل می‌توان به نمونه‌های ذیل اشاره نمود:

۱-۱-۲-۵. جامعه شیعیان سائوپائولو

۱-۱-۲-۵-۱. احداث مسجد «محمد رسول الله ﷺ» در شهر سائوپائولو

«مسجد محمد رسول الله ﷺ» با اهدای زمین از سوی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ابتدایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و با هزینه ساخت لبنانی‌ها در منطقه براس^۲ شهر سائوپائولو احداث گردید. از سال ۱۹۸۹-۲۰۰۵م حجت‌الاسلام والمسلمین خزرچی طی حکمی از سوی آیت‌الله تسخیری از سوی «سازمان تبلیغات اسلامی» در این مسجد حضور یافت و برنامه‌های متنوعی، از جمله اقامه نماز جمعه، نماز جماعت، تدریس عربی، آموزش روخوانی قرآن، برگزاری کلاس‌های معارف اسلام، دعای کمیل و برخی فعالیت‌های اجتماعی، همچون مراسم ختم، مراسم شب‌های ماه مبارک رمضان و عزاداری محرم و خدمات‌دهی به مردم را بر عهده داشت.^۳

۱-۱-۲-۵-۲. «مرکز اسلامی برزیل» در شهر سائوپائولو

مدیریت این مرکز با حجت‌الاسلام والمسلمین خزرچی است. پس از سال ۲۰۰۵، ایشان از مسجد به این مرکز نقل مکان نمود و امور فرهنگی شیعیان را در دست گرفت. بنابراین فعالیت‌های این مرکز فقط فرهنگی است. برخی از مهم‌ترین فعالیت‌های این مرکز عبارت است از:

- ترجمه کتب دینی به زبان پرتغالی؛

- ترجمه بیش از یکصد عنوان کتاب به زبان پرتغالی (از جمله: کتاب *آنگاه که هدایت تادم و زندگانی حضرت*

محمد ﷺ که اخیراً ترجمه شده و در دست انتشار است).

۱. فرامرز رفیع‌پور، توسعه و تضاد، ص ۸۸

۲. منطقه «براس» تقریباً در مرکز شهر سائوپائولو قرار دارد.

۳. مصاحبه تلفنی و اینترنتی با آقای خزرچی.

- مجموعه *گل آفتابگردان* (مجموعه‌ای در ۴۸ قسمت که برای کودکان ترجمه شده و نسخه فیزیکی و دیجیتالی آن به صورت رایگان در اختیار کودکان و نوجوانان قرار می‌گیرد).

- ترجمه کتاب *تحف العقول*؛

- ترجمه منتخب *میزان الحکمه*؛

- ترجمه مقالات مفید، به‌ویژه مقالات دینی به زبان پرتغالی؛

- ترجمه داستان‌های کوتاه در مجموعه‌ای به نام *نبیل*؛

- مجله‌ای به نام *ذوالحجه* برای کودکان؛

- ترجمه قرآن کریم (که از قریب ۵ سال قبل شروع شده و یک سال و نیم است که در حال ویرایش می‌باشد).

- راه‌اندازی جامع‌ترین تارنمای شیعی و بانک اطلاعاتی معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام به زبان پرتغالی در جهان به نام

الرساله به نشانی www.arresala.org.br؛

- راه‌اندازی شبکه مخصوص در *یوتیوب* برای ارائه برنامه‌هایی همچون تبیین احکام شیعی در قالب‌های

انیمیشن، سخنرانی و مانند آن؛

- ایجاد بانک اطلاعاتی درباره مراکز اسلامی در تارنمای:

<https://islambrasil.org.br/infograficos-islamicos>

- ایجاد صفحات *فیس‌بوک*، *توییتر* و *اینستاگرام* به نشانی‌های ذیل:

<https://facebook.com/Arresala>;

<https://twitter.com/arresala>;

<https://www.instagram.com/arresala/?hl=pt-br>;

- توزیع غذای حلال و صرف درآمد حاصل از آن در امور فرهنگی.

۲-۱-۵. جامعه شیعیان ایالت پارانا

ایالت «پارانا» یک ایالت فرهنگی محسوب می‌شود. «کوریتیبا»، مرکز این ایالت، به «پایتخت فرهنگی برزیل» مشهور است. به علت آب و هوای خوب و همچنین موقعیت تجاری ویژه، پس از سائوپائولو، دومین محل استقرار و تمرکز شیعیان است.

در ایالت پارانا سه مسجد شیعی در شهرهای گواراپوآوا (مسجد فاطمه زهرا علیها‌السلام)، پنتاگراسا (مسجد امام علی علیه‌السلام) و کوریتیبا (مسجد امام علی علیه‌السلام) و در شهر فوزدی ایگواسو نیز یک حسینیه به نام «حسینیه امام خمینی علیه‌السلام» فعال است.

۱-۱-۲-۵. «حسینیه امام خمینی» و مجموعه خیریه شهر فوز

شهر فوزدی ایگواسو^۱ واقع در ایالت پارانا و در جنوب برزیل واقع است. «حسینیه امام خمینی علیه‌السلام» در سال ۱۳۶۳ با

همت حجت‌الاسلام سیدمحمدتقی طباطبائی مبلغ اعزامی سازمان تبلیغات اسلامی در این شهر تأسیس شد. مراسم اعیاد و وفیات مذهبی و سایر اعمال عبادی و گردهمایی شیعیان در آن برگزار می‌شود. مدیریت کنونی این حسینیه با عرب‌هاست. تعداد شیعیان شهر فوز را تا ۱۵ هزار تن هم تخمین زده‌اند. «فوز» منطقه مرزی بین برزیل و پاراگوئه است که معمولاً شیعیان روزها برای کار به آن سوی مرز (شهر سیوداد دل استه^۱ واقع در پاراگوئه) می‌روند و شب‌هنگام به محل سکونت خویش، یعنی شهر فوز برمی‌گردند. قریب نود درصد جمعیت عرب‌تبارها در شهرهای این منطقه همچون «سیوداد دل استه» و «فوزدگواسو» اتباع لبنان هستند.^۲

این شهر یک مدرسه شیعی با ۶۰۰ دانش‌آموز دارد و بچه‌های برزیلی نیز در آن تحصیل می‌کنند. پزشک، استاد دانشگاه و حتی نماینده مجلس شیعه از خروجی‌های این مدرسه هستند و اکنون در برزیل مشغول فعالیت‌اند. این موفقیت‌ها مرهون راهبری و حمایت معنوی و مادی حوزه علمی قم و جمهوری اسلامی ایران است.^۳

۲-۱-۱-۲. «مسجد امام علی» شهر کوریتیبیا

جمعیت شیعی کوریتیبیا^۴ از سائوپائولو و فوز^۵ کمتر است، اما باز هم نسبت به شهرهای دیگر قابل توجه است. طلاب ایرانی اعزامی با عرب‌های مستقر در مسجد در اجرای برنامه‌ها مشارکت دارند.

این مسجد که در سال ۱۳۸۹ با کاشی‌کاری، شکل و شمایل مساجد ایرانی - اسلامی به خود گرفته، در طول هفته میزبان مسلمانان کشورهای گوناگون و برپایی مراسم دعا و نماز جماعت است.

۳-۱-۱-۳. «مسجد فاطمه الزهراء» شهر گوآرپوآبا

شهر گوآرپوآبا^۶ در فاصله سیصد کیلومتری شهر فوز و دویست کیلومتری کوریتیبیا قرار دارد؛ یعنی به نوعی شاهراه فوز و کوریتیبیا محسوب می‌گردد. مسجد قدیمی «فاطمه‌الزهراء»^۷ این شهر سابقه چهل ساله دارد و مشترک میان اهل سنت و شیعه بوده است. اما متأسفانه خالی از مبلغ و روحانی بوده، تا جایی که شهرداری قصد تصرف آن را داشته است. در سال ۲۰۱۹ طلبه‌ای از قم برای احیای مسجد به این شهر سفر کرد. این

1. Ciudad del Este.

2. Mariano César Artolomé, *Amenzas a la seguridad de los estados: La triple frontera como 'área gris' en el cono sur americano*, p. 4

۳. مصاحبه تلفنی با آقای خزرچی.

4. Curitiba.

۵. کوریتیبیا پایتخت ایالت پارانا و یکی از شهرهای بندری واقع در جنوب شرقی برزیل است. به علت آب و هوای خوب و همچنین موقعیت تجاری ویژه، پس از سائوپائولو، دومین محل استقرار و تمرکز شیعیان به‌شمار می‌رود.

6. Guarapuava.

۷. این مسجد نام نداشت و طلبه اعزامی آن را «مسجد فاطمه الزهراء» نامید.

مبلغ فعال در طول حضور یک‌ساله خود، طرح‌هایی برای پویایی مسجد عملیاتی نمود. چون مسجد قدیمی و حالت گردشگری پیدا کرده بود، با رایزنی با مسئولان ذی‌ربط برنامه بازدید از مسجد توسط دانشجویان و دانش‌آموزانی که به صورت هفتگی از سوی مدارس و دانشگاه برنامه بازدید از اماکن گوناگون شهر را داشتند نیز در فهرست بازدیدها قرار گرفت. پس از بازدید کتابچه‌هایی زیبا برای آشنایی محصلان با اسلام و شیعه به آنها اهدا می‌شد و همچنین گفت‌وگو با دانشجویان انجام می‌گرفت که این خود موجب شد صفحه مجازی مسجد هم مورد استقبال قرار گیرد. اکنون صفحه *اینستاگرام* این مسجد یکی از فعال‌ترین صفحات مساجد و مراکز شیعه است.

۴-۱-۲. «مسجد امام علی» شهر پنتاگراسا

پنتاگراسا^۱ با کوریتیبیا فاصله ۱۲۰ کیلومتری دارد. این شهر نیز همانند کوریتیبیا مسجدی به نام «امام علی» دارد. «مسجد امام علی» در شهر پنتاگراسا نیز ۲۵ سال روحانی و مبلغ نداشت و طی این مدت مدید شیعیان مهاجر بدون محتوای دینی بودند، به‌گونه‌ای که جوانان هویت خود را از دست دادند. شیعیان ساکن این شهر به یکصد تن هم نمی‌رسند و به علت نبود ارتباط و خالی بودن مسجد در مدت زمانی طولانی از روحانی مستقر^۲ مردم تمایلی به حضور در مسجد ندارند. تلاش‌های *حجت‌الاسلام رحیمی* نیز در این خصوص مثمرتر نبوده است و با وجود تلاش‌های بسیار از سوی ایشان برای جهت جذب آنان به مسجد، تمایلی نشان نمی‌دهند.

ایشان با ذکر ازدواج شیعیان با زنان مسیحی، ابراز می‌دارد که این امر نه‌تنها بر هویت فرزندان خانواده تأثیرگذار است، بلکه حتی بر هویت پدر خانواده نیز مؤثر خواهد بود. با توجه به حضور بیش از دو سال در این شهر و عدم استقبال مناسب شیعیان، ایشان بر تبلیغ برای مسیحیان و اهل سنت متمرکز شد.^۳ ایشان در فعالیت‌های تبلیغی، همچون حضور در مدارس برزیل و شرکت در گفت‌وگوی تعاملی بین‌الادیان فعال است.

۳-۱-۲. جامعه شیعیان ریو^۴

۱-۳-۲. «مرکز فرهنگی امام حسین»

ریو یکی از شهرهای بزرگ، مهم و زیبای برزیل است که در گذشته پایتخت برزیل بوده است. شیعیان برزیل، یا اثناعشری هستند که غالباً در ساوپائولو و ایالت پارانا زندگی می‌کنند و یا علوی سوری هستند که در ریو مستقرند. متأسفانه با توجه به اینکه ریو به‌منزله پایتخت گردشگری برزیل شناخته می‌شود، اما تمرکز و حضور

1. Ponta Grossa.

۲. حجت‌الاسلام رحیمی قریب سه سال (۲۰۱۹-۲۰۲۱) در این مرکز حضور داشت.

۳. مصاحبه با حجت‌الاسلام رحیمی، مبلغ مستقر در برزیل، ایالت پارانا، شهر پونتوگروسا.

4. Rio de Janeiro.

شیعیان در این شهر قابل توجه نیست و در آن فقط یک مرکز اسلامی شیعه وجود دارد. این مرکز به نام «امام حسین علیه السلام» تحت نظر جمهوری اسلامی ایران و «مؤسسه المهدی علیه السلام» است. زمانی که طلاب ایرانی در این مرکز حضور داشتند از فعالیت بهتری نسبت به اکنون برخوردار بود. اکنون فردی برزیلی که سابقاً سنی بوده و اکنون شیعه شده، تحت حمایت مالی جمهوری اسلامی ایران در حال فعالیت است. رادیویی به نام «رادیو ریو» متعلق به این مرکز است که غالب فعالیت آن در حوزه فضای مجازی است.

در ریو همانند سائوپائولو و پارانا تمرکز و کانون‌های گردهمایی شیعه وجود ندارد. اخیراً برخی خانواده‌های شیعه لبنانی به ریو مهاجرت کرده‌اند. بنابراین پس از خروج طلاب اعزامی از ریو فعالیت این مرکز به یک صفحه و یک رادیو محدود شد. تعداد شیعیان ریو بسیار محدود است و شاید به دویست تن هم نرسد. برای نمونه، در دیدار با آقای تیجانی - در سفری که در سال ۲۰۲۰ از سوی آقای خزرچی به ریو داشت - قریب بیست یا سی تن با ایشان ملاقات کردند.^۱

۴-۲-۵. جامعه شیعیان گویانیا^۲

۴-۱-۵. «مرکز امام علی علیه السلام»

شهر گویانیا واقع در ایالت گویاس، ۷۸۹ کیلومترمربع مساحت و ۱/۳۰۱/۸۹۲ تن جمعیت دارد. گویانیا مرکز ایالت گویاس در کشور برزیل در ۲۰۰ کیلومتری پایتخت سیاسی برزیل (برزیلیا) قرار دارد. «مرکز امام علی علیه السلام» با توجه به ظرفیت‌ها و نیازهای موجود در منطقه، با ثبت رسمی (دولت برزیل) فعالیت خود را از مهرماه سال ۱۳۹۴ با خرید و تجهیز مکانی در شهر گویانیا واقع در ایالت گویاس آغاز نمود که با طرح اسکان ناظران شرعی و بهداشتی در مراکز اسلامی توانست با مدیریت این مرکز، در شهر گویانیا، علاوه بر دو مرکز، سه مسجد در ایالت‌های دیگر^۳ با اعزام روحانی متخصص به فرهنگ و زبان برزیل را فعال نماید. «مرکز امام علی علیه السلام» با تحت نظر داشتن سه مسجد، فعالیت‌های فرهنگی - دینی خود را با ثبت رسمی و قانونی توسط دولت برزیل ادامه می‌دهد.

ثبت رسمی این مرکز در دولت برزیل انجام شده است و تمام فعالیت‌های دینی و فرهنگی با مجوز قانونی انجام می‌شود.

۶. راهبردهای اجتماعی - فرهنگی ارتقای وضعیت شیعیان برزیل

۶-۱. نخبه‌پروری

مسئله «هویت» از مهم‌ترین مسائل با اولویت بالای شیعیان برزیل محسوب می‌شود. از این رو تربیت نیروی انسانی نخبه از راهبردهای مهم در این زمینه است. شیعیان برزیل را دو گروه مهاجر و بومی تشکیل می‌دهند که شمار

۱. مصاحبه تلفنی با آقای خزرچی.

2. Goiânia.

۳. منظور ایالت پارانا است.

شیعیان مهاجر بیش از بومیان است. متأسفانه با وجود وسعت و جمعیت بالای کشور برزیل، اکنون طلبه برزیلی در ایران و یا این کشور بسیار کم است و تعداد آنها از تعداد انگشتان دست تجاوز نمی‌کند. از سوی دیگر شیعیان مهاجر نیز که جمعیت بیشتری نسبت به بومیان دارند، دچار نوعی بحران هویت هستند.

۶.۲. تأسیس صندوق خیریه کمک به شیعیان سایر کشورهای منطقه

فقر و تنگدستی از آسیب‌های اجتماعی است که از دیرباز گریبانگیر بسیاری از شیعیان کشورهای گوناگون بوده است. کمک به شیعیان سایر کشورهای منطقه امریکای لاتین توسط شیعیان متمول کشورهایی همچون برزیل، راهکار مناسبی در جهت حمایت از شیعیان آسیب‌پذیر است. آقای سهیل اسعد در این باره می‌گوید:

لبنانی‌ها در برزیل بسیار ثروتمندند، اما در آرژانتین اکثراً فقیرند و حتی گروه‌های رقیب و دشمنان با پول زیاد، بعضی از جوان‌های شیعه را جذب می‌کنند.^۱

بنابراین مبارزه با این‌گونه آسیب‌های اجتماعی راهبردی در ارتقای وضعیت شیعیان مؤثر خواهد بود. یکی از راهبردهای مؤثر در این زمینه ایجاد صندوق خیریه با مشارکت خیران ثروتمند کشور برزیل به منظور حمایت از سایر هم‌مذهبان خود در منطقه امریکای لاتین است. طرح آزمایشی این مهم را می‌توان با استفاده از ظرفیت مناسب تجار ثروتمند عرب‌تبار مقیم در برزیل آغاز کرد. بدین‌سان با رصد و توجه افراد خیر و همچنین تعیین ساختار هیأت امانا و پایوران، به تدریج بر قابلیت صندوق در ارائه خدمات به شیعیان این کشور و حتی منطقه امریکای لاتین افزوده خواهد شد.

۶.۳. تقویت وحدت بین شیعیان

راهبرد اختلاف بین مسلمانان از دیرباز در دستور کار دشمنان قرار داشته است. طرح تفرقه‌افکنی بین آنها از سوی دشمن - که طرح آن در پی ناکامی‌های متعددی تنظیم شده است - دشمن را از برخورد مستقیم با مسلمانان و به‌ویژه شیعیان خارج می‌کند. مستکبران که همیشه از اتحاد بین مسلمانان هراس داشته‌اند، از راه‌های گوناگون سعی در پاره نمودن رشته اتحاد آنان دارند. از این‌رو «وحدت اسلامی» از جمله اصلی‌ترین و بنیادی‌ترین موضوعات در اندیشه سیاسی و فرهنگی رهبر معظم انقلاب اسلامی است.

تمرکز و اتحاد شیعیان در برزیل و همچنین حضور و اجرای برنامه‌های دینی در مراکز و مساجد شیعه برزیل توسط لبنانی‌ها، ایرانی‌ها و مستبصران در کنار یکدیگر، دشمنان را بر آن داشته است که با ایجاد اختلاف میان این همدلی، راه را برای ضربه زدن هموار سازند. از این‌رو راهبرد اتحاد و استمرار وحدت بین شیعیان امری بسیار مهم به‌شمار می‌رود. در این میان اقدام حوزه علمیه قم در تقویت اتحاد بین شیعیان، حضور طلاب و مبلغان ایرانی در مراکز و مساجد عرب‌تبارها و اظهار برادری در قول و عمل، عملی رهگشا در این زمینه است. همچنین اقدامات بسیاری از طلاب اعزامی، همچون *حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمدتقی طباطبائی تبریزی* با جذب بودجه از سوی جمهوری اسلامی ایران در گرد هم آوردن شیعیان در مساجد و یا مراکز اسلامی نقش مهمی داشته است. روشن است که کنار هم بودن شیعیان، آن هم در مساجد، محور مهمی در ایجاد وحدت است.

۱. مصاحبه حضوری با آقای سهیل اسعد از مبلغان فعال عرب‌تبار آرژانتینی.

۶.۴. تشکیل تشکلی برای تضعیف فعالیت تکفیری‌ها

امروزه یکی از عوامل مهم فتنه‌انگیزی در جهان اسلام، جریان‌های تکفیری هستند که آسیب زیادی به اسلام وارد کرده‌اند، به گونه‌ای که در عصر حاضر، جهان اسلام بیش از هر زمان دیگری از فتنه تکفیر رنج می‌برد. پدیده «تکفیر» که در رکاب اسلام‌هراسی معنا می‌یابد، توطئه جهان استکبار به منظور ارائه چهره‌ای خشونت‌طلب و انحصارگرا از اسلام بوده که امروزه به یک تفتن برای این جریان‌ها تبدیل شده است.

موج اسلام‌هراسی که توسط جریان‌های تکفیری تشدید گردیده، مناطق دوردست کره زمین، همچون برزیل را نیز تحت تأثیر قرار داده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، شاهد گسترش روزافزون اسلام‌گرایی در برزیل هستیم. این اقبال که مرهون تعالیم و آموزه‌های اسلام ناب (تشیع) است، کینه و حقد دشمنان اسلام را دوجندان کرده است. از این رو دشمن با استفاده از جریان‌های تکفیری سعی در مخدوش ساختن چهره شیعیان نزد افکار عمومی و به انزوا کشاندن آنها دارد. آنان که سهم عمده‌ای از رسانه‌های جمعی را در اختیار دارند، با تبلیغات منفی، سیاه‌نمایی و ارائه قرائت تکفیری از اسلام، همواره چالشی جدی در روند گسترش اسلام ناب در این منطقه به وجود آورده‌اند.

تشکیل انجمن و اتحاد بین نمایندگان مراکز و مساجد شیعی در خنثاسازی توطئه‌های سلفی‌ها که ریشه در عربستان سعودی دارند، در این زمینه بسیار مهم است.

نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی ایران برآمده از راهبری مراجع و رهبری امام خمینی علیه السلام است. از این رو نقش حوزه علمیه قم به مثابه مبدأ پخش این حرکت تمدن‌ساز، بسیار مهم و اساسی است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، حوزه علمیه در ابعاد گوناگون فرهنگی و اجتماعی و در عرصه‌های ملی و فراملی خدمات فراوانی داشته است. برزیل از جمله کشورهایی است که مقصد پخش این خدمات بوده و شیعیان مهاجر عرب‌تبار و مستبصران از خدمات آن، همچون آشنایی با معارف اسلام ناب شیعی، نفی استکبار، و به کارگیری سبک زندگی اسلامی بهره برده‌اند.

مجاری پخش نیز از طریق اعزام مبلغ، ترجمه متون دینی به زبان پرتغالی، حمایت و رایزنی برای تأسیس مساجد، مراکز و مدارس اسلامی، برگزاری راهپیمایی اربعین از برزیل تا عراق برای شیعیان و محبان اهل بیت علیهم السلام، حضور مبلغان در دانشگاه‌ها و مدارس به منظور تبلیغ اسلام، برگزاری نشست‌ها و جلسات برای تقریب ادیان و همچنین تبیین و ایجاد وحدت میان شیعه و سنی است. این فعالیت‌های طلاب اعزامی و نهادهای حوزوی و یا مرتبط با آن مستقیم و غیرمستقیم در زمره خدمات اجتماعی - فرهنگی حوزه علمیه قم به‌شمار می‌آید. امروزه مساجد و مراکز فرهنگی متعدد شیعی در نقاط راهبردی این کشور در حال فعالیت هستند و شیعیان علاقه‌مند برزیلی از این خدمات بهره می‌برند.

لازم به ذکر است که با وجود وسعت زیاد این کشور، نیاز به مساجد، مراکز فرهنگی و کارشناس دینی زبان‌دان و متخصص مشهود است. امید است با توجه به منابع محدود حوزه علمیه قم، سایر نهادها نیز حمایت کنند و به این عرصه مهم وارد شوند تا حوزه با ظرفیت بیشتر در این مسیر مقدس گام بردارد.

منابع

- برزگر، ابراهیم، *نظریه‌های بازتاب جهانی انقلاب اسلامی*، تهران، دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۱.
- پانوف، میشل و میشل پرون، *فرهنگ مردم‌شناسی*، ترجمه اصغر عسکری خانقاه، تهران، ویس، ۱۳۶۸.
- پندل، جورج، *تاریخ امریکای لاتین*، ترجمه منوچهر پوریان خیر، تهران، اردیبهشت، ۱۳۵۷.
- جردن، تری و لستر راونتزی، *مقدمه‌ای بر جغرافیای فرهنگی*، ترجمه سیمین تولایی و محمد سلیمانی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۸۰.
- خادمی، سیدمحمدحسن، *گسترش اسلام در آمریکای لاتین: فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌روی جمهوری اسلامی ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم، دانشگاه باقرالعلوم، ۱۳۹۳.
- رفیع‌پور، فرامرز، *توسعه و تضاد*، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۶.
- سعیدی‌نسب، تورج، *راه‌های گسترش و نفوذ اسلام در عصر اموی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۹۲.
- شکوئی، حسین، *اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا*، تهران، مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، ۱۳۸۲.
- کامران، حسن و همکاران، «تأثیر انقلاب ایران بر شیعیان پاکستان براساس نظریه پخش»، *جغرافیای ایران*، ۱۳۹۱، سال یازدهم، ش ۳۷، ص ۷۱-۹۶.
- موسی‌پور، مرتضی، *به پیشواز خورشید غرب*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۴.
- مصاحبه با سهیل اسعد*، از مبلغان فعال عرب‌تبار آرژانتینی، ۱۳۹۸.
- مصاحبه با عبدالکریم پاس*، ۱۳۹۹.
- مصاحبه با علی رحیمی*، مبلغ مستقر در برزیل، ایالت پارانه، شهر پونتائگروسا، ۱۴۰۰.
- مصاحبه با ناصر خزرچی*، مبلغ فعال مستقر در برزیل، ۱۴۰۰.
- Artolomé. Mariano César, *Amenzas a la seguridad de los estados: La triple frontera como 'área gris' en el cono sur americano*, Buenos Aires, 2001.
- Berryman, Phillip, *Religion in the Megacity: Catholic and Protestant Portraits from Latin America*, New York, Orbis Books, 1996.
- Bruckmayr. Phikipp, "Syro-Lebanese migration to Colombia, Venezuela and Curacao: From mainly Christian to predominatly Muslim phenomenon", *European Journal of Economic and Political Studies*, ejeps-3 (SI), Istanbul, 2010.
- Cook, Guillermo, *New Face of the Church in Latin America*, New York, Orbis Books, 1994.
- Hodgson, Marshall G.S, *The Venture of Islam*, Chicago, The University of Chicago Press, 1974.